

Bredbandskabel genom Farsta brohå

Arkeologisk utredning, etapp 2

Farsta brohå, Gustavsberg

Gustavsbergs socken

Värmdö kommun

Stockholms län

Mikael Fredholm

SJÖHISTORISKA

Bredbandskabel genom Farsta brohåll

Arkeologisk utredning, etapp 2

Farsta brohåll, Gustavsberg

Gustavsbergs socken

Värmdö kommun

Stockholms län

Mikael Fredholm

Sjöhistoriska museet
en del av Statens maritima museer

P.O. Box 27131
SE-102 52 Stockholm
Tel 08 519 549 00

www.sjohistoriska.se
www.maritima.se

Sjöhistoriska museet är miljöcertifierat enligt ISO-14001.

Den här rapporten är tryckt på miljövänligt, FSC-certifierat papper utan optiska vitmedel (OBA), tillverkat på ett koldioxidneutralt pappersbruk.

© 2016 Sjöhistoriska museet
Arkeologisk rapport 2016:10
ISSN 1654-4927

Kart- och ritmaterial Författaren.

Layout och grafisk form Franciska Sieurin-Lönnqvist, Arkeobild.

Omslagsbild En okstock, som troligen har tillhört den raserade bron i Farsta brohåll.

Foto: Jim Hansson, Sjöhistoriska museet.

Tryck Arkitektkopia, Stockholm 2016.

Kartor © Lantmäteriet. (Spridningstillstånd Sjöfartsverket 16-01352, 2016-06-14.)

Innehåll

Sammanfattning 4

Bakgrund 4

Kulturmiljö och historik 6

Tidigare undersökningar 6

Utredningens syfte, metod och genomförande 6

Resultat 8

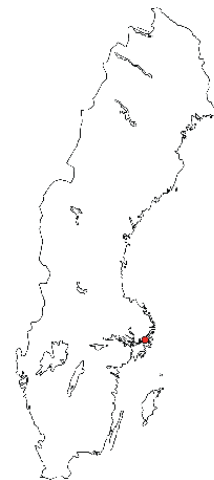
Referenser 12

Tekniska och administrativa uppgifter 13

Bilagor

1 Sonarbilder med beskrivningar 14

2 Fotolista 15

Sammanfattning

Sjöhistoriska museet, som är en del av Statens Maritima Museer (SMM) har utfört en arkeologisk utredning, etapp 2 i form av dykbesiktningar av fyra sonarindikationer (ID 7, 8, 10 och Gustavsberg 100), som ligger i nära anslutning till en planerad kabelsträckning i Farsta brohåll, Gustavsberg.

Utredning visar att två fornlämningar finns inom utredningsområdet. Det är ID 7 (fartygslämn-

ing) och ID 8 (hamnanläggning, stenkista). ID 10 är stenar och Gustavsberg 100 är en sportbåt från mitten av 1900-talet.

I bilaga 1 finns en lista med beskrivningar och antikvariska bedömningar av alla dykbesiktigade sonarindikationer.

Bakgrund

Med anledning av att AB Stokab planerar att lägga ned en sjökabel mellan Gustavsberg och Saltsjöbaden utförde Sjöhistoriska museet under november 2015 en arkeologisk utredning etapp 1 i form av en analys av sonardata i ett vattenområde mellan Gustavsberg och Saltsjöbaden. Sonarkarteringen utfördes av Clinton Mätkonsult AB. Sonaranalysen resulterade i 15 sonarindikationer, som samtliga bedömdes kunna utgöra fornlämningar. Indikationerna i Farsta brohåll bedömdes i etapp 1 kunna vara områden med timmer, stockar eller

raserade stenkistor. De antogs kunna vara rester efter bryggor eller broar då man från den gamla färdvägen tagit sig vidare till/från Stockholm över den smalaste passagen (Fredholm 2015).

Efter avslutad utredning etapp 1 beslutade länsstyrelsen i Stockholms län (2016-03-22) att Sjöhistoriska museet skulle utföra en arkeologisk utredning, etapp 2, i form av dykbesiktningar av tre sonarindikationer (ID 7, 8 och 10). Indikationerna ligger i nära anslutning till den planerade kabeln i Farsta brohåll, Gustavsberg i Värmdö kommun.

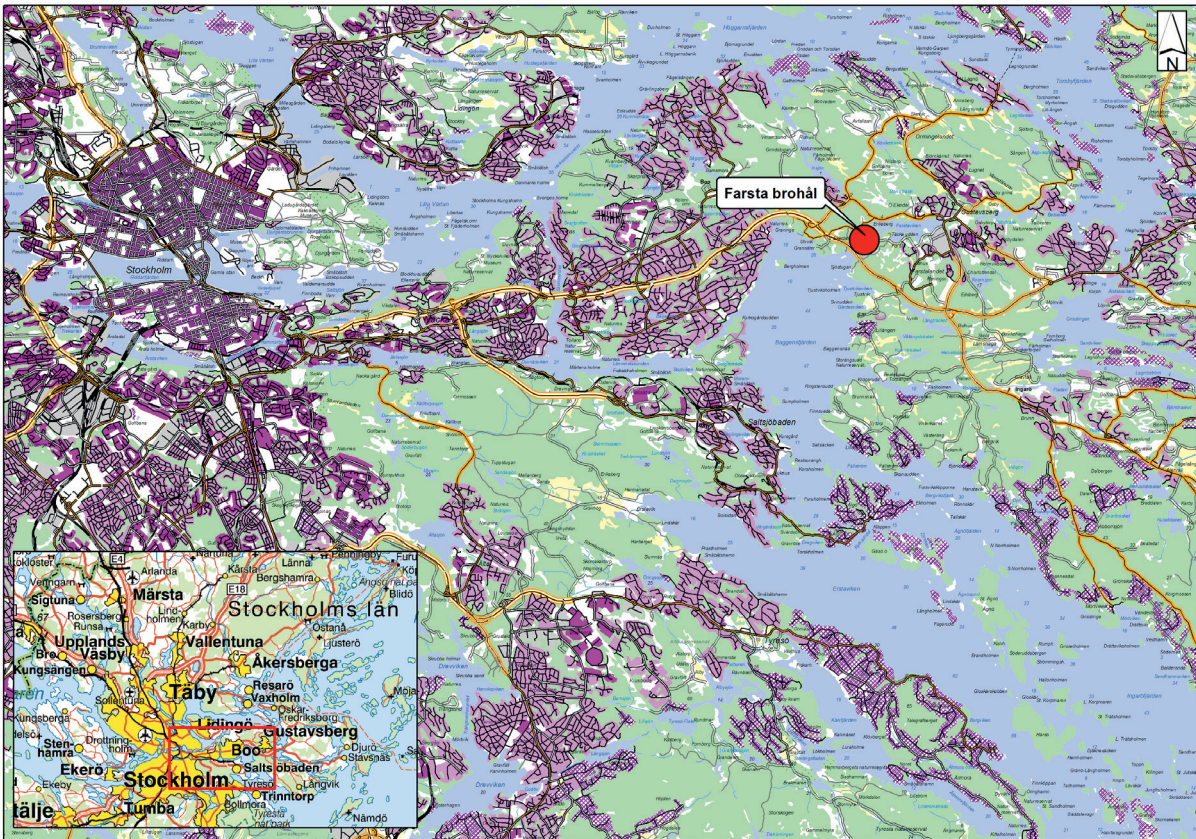

Fig. 1. Översiktskarta över Stockholm med Farsta Brohål. © Lantmäteriet. Bearbetad av Mikael Fredholm, Sjöhistoriska museet.

Kulturmiljö och historik

Inloppet till Farstaviken kallas för Farsta brohåll. När författaren August Blanche år 1838 beskriver en ångbåtsfärd från Stockholm till Gustavsberg nämns att man i Farsta brohåll färdas förbi en ”gammal förfallen bro”, som skall ha blivit förstörd av en storm några år tidigare (Gustavsbergaren 1976:9). Där skall senare ha funnits en färja fram till omkring 1870 (Gustavsbergaren 1970:5–6). Under åren 1882–83 skall ”Farsta-sund” ha muddrats från 3 fots djup till 20 fot.

Innan hade större fartyg tvingats att lossa sin last in till Gustavsberg på pråmar som klarade av det grunda sundet (Lindskog-Nordström 1973:172).

En karta från år 1800 visar ”Farestas Färgstället” och på kartan från år 1818 kan den ovan nämnda flottbron ses liksom en krog (fig. 2 och 3). Längs med sundet finns moringar, som man troligen använt sig av när man varpade skutor genom det smala sundet. Söder om sundet finns resterna efter en gammal färdväg som går norrut mot brohålet.

Tidigare undersökningar

Utöver den arkeologiska utredningen etapp 1 som Sjöhistoriska museet utförde under november

2015 har inga arkeologiska undersökningar företagits i området.

Utredningens syfte, metod och genomförande

Syftet med dykbesiktningarna var att fastställa typ och ålder på sonarindikationerna ID 7, 8, 10 och Gustavsberg 100 samt att avgöra om de är fornlämningar. Utredningens vidare syfte var att utgöra ett underlag för länsstyrelsens vidare hantering av ärendet enligt 2 kap 11 § Kulturmiljölagen (1988:950).

Efter det att etapp 1-utredningen (Fredholm 2015) hade genomförts registrerades en geofysisk observation i FMIS. Det tolkades på de batymetriska bilderna som en liten fartygslämning. På sonarbilderna som granskades i etapp 1 syns ett objekt,

men det tolkades då inte som en fartygslämning och utelämnades således i rapporten. Men då den ligger i den planerade ledningssträckningen gjordes ett besiktningsdyk på Gustavsberg 100. Detta visar på ”problematiken” med sonar/sjömätning, hur olika körningar kan ge olika ”sonarbilder” och tolkningar av dessa.

För att fastställa om sonarindikationerna närmast ledningssträckningen är fornlämningar skedde dykbesiktningar av dessa. Vid dykbesiktningarna beskrevs och fotograferades lämningarna.

Fig. 2. Farstaviken och Farsta Brohåll år 1800. © Lantmäteriet, akt nr: A35:62.

Fig. 3. Farsta Brohåll 1818. © Lantmäteriet, akt nr: A35-5:1.

Resultat

Utredningen visar att två fornlämningar finns inom utredningsområdet. Det är fartygslämningen ID 7 och hamnanläggningen/stenkistan ID 8. Sonarindikation ID 10 är en sten och Gustavsberg 100 är en liten sportbåt, (fig. 4).

Botten i Farsta brohåll är mestadels slät och hård med inslag av grus och stora stenar. Flera existerande ledningar ligger på eller nära ID 7, 8 och 10 i Farsta brohåll.

I bilaga 1 listas dykbesiktigade sonarindikationer med antikvariska bedömningar.

ID 7

I området finns utspridda stockar, plankor, bordläggningsplankor, spant och rundtimmer, som bedöms komma från en fartygslämning.

Då fartygstimren är nedbrutna, eroderade, av ålderdomlig karaktär och lämningen kan antas ha muddrats sönder under åren 1882–83, bedömer Sjöhistoriska museet att det är en fornlämning.

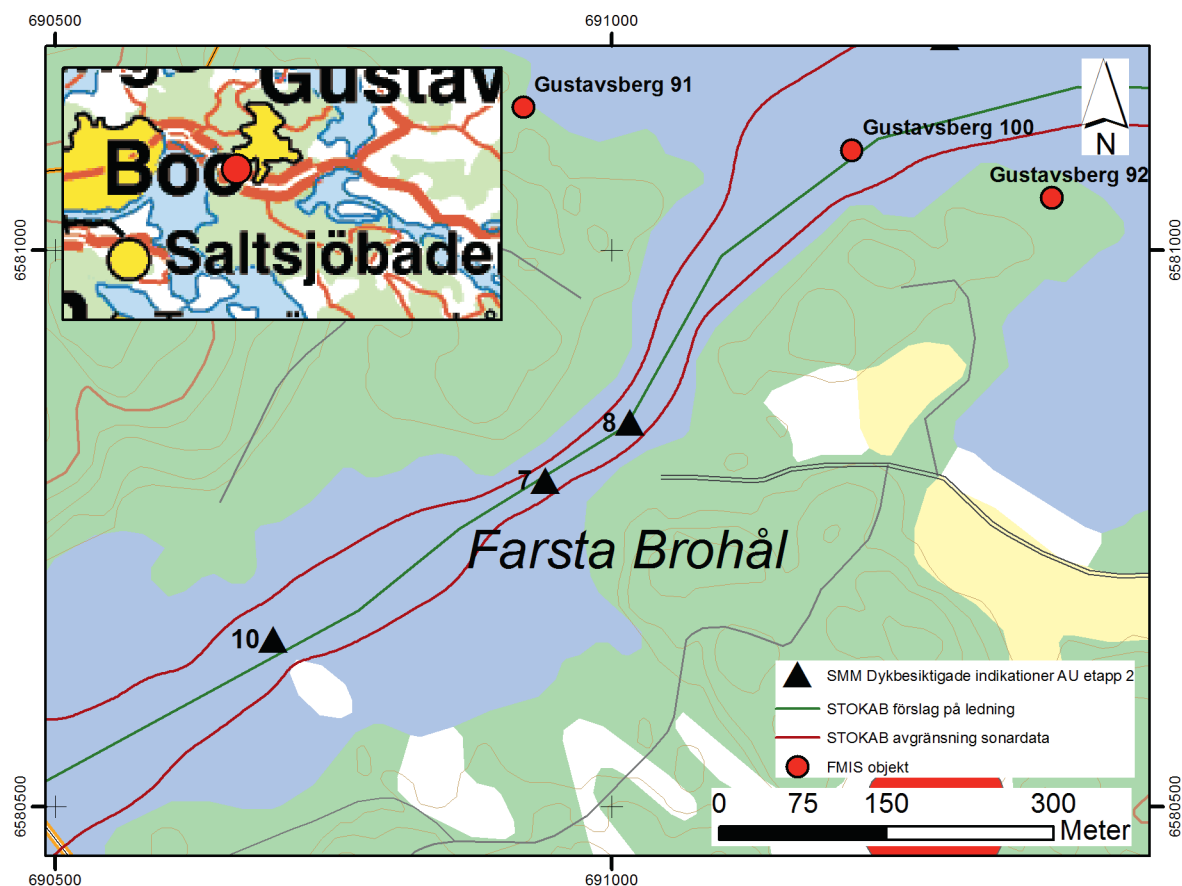

Fig. 4. Farsta brohåll och de tre besiktigade sonar-indikationerna (ID 7, 8 och 10) samt Gustavsberg 100. © Lantmäteriet, bearbetad av Mikael Fredholm, Sjöhistoriska museet.

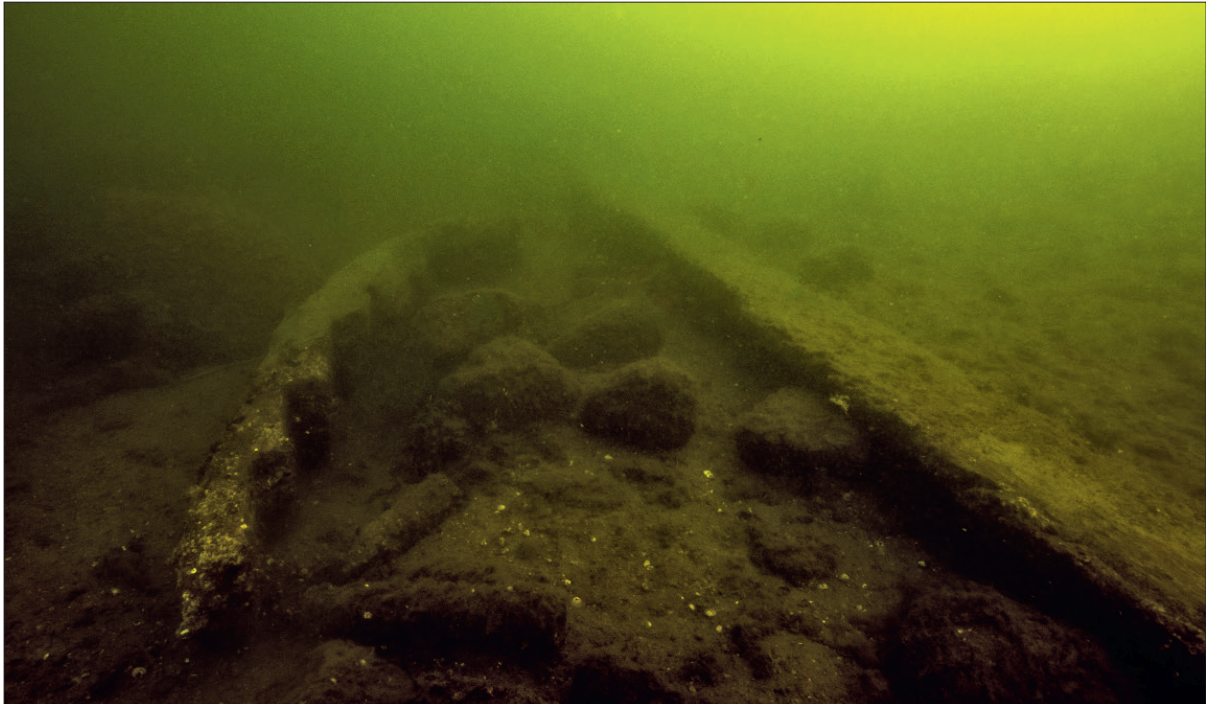

Fig. 5. ID 7, skeppstimmer. Foto: Jim Hansson, Sjöhistoriska museet.

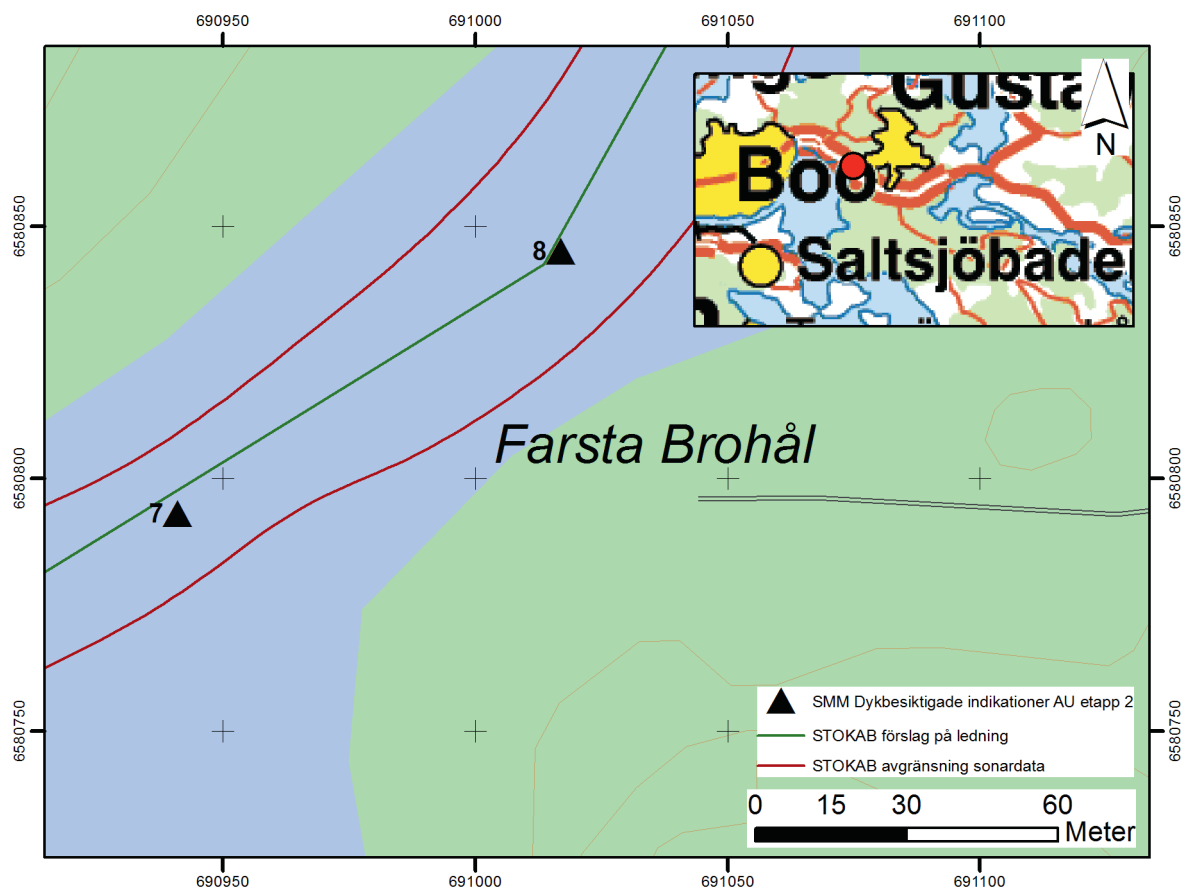

Fig. 6. Detaljkarta över Farsta brohåll och de två besiktigade sonar-indikationerna (ID 7 och 8), som bedöms utgöra fornlämning.
© Lantmäteriet, bearbetad av Mikael Fredholm, Sjöhistoriska museet. Skala 1:1 500 SWEREF 99 TM.

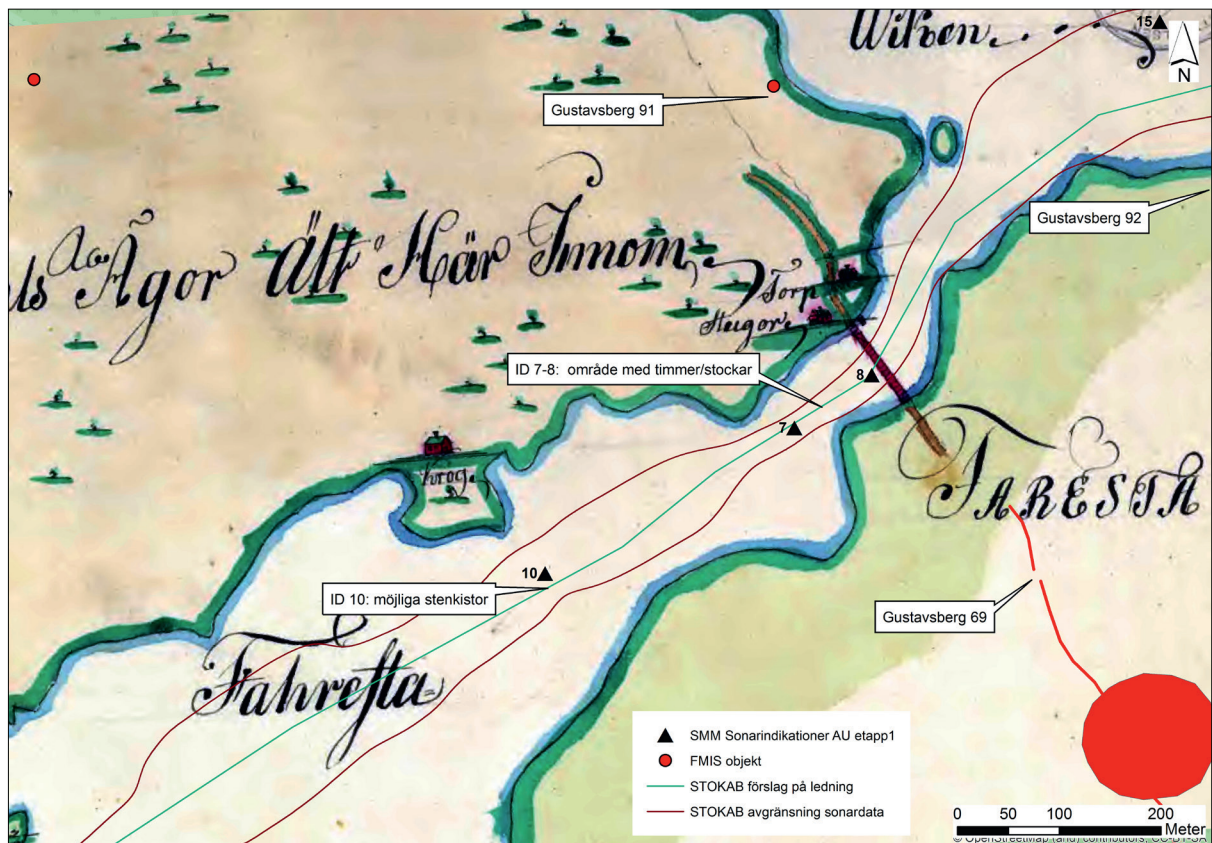

Fig. 7. Rektifierad karta från 1818 med bron, krogen och sonarindikationer i Farsta Brohåll. © Lantmäteriet, aktnr: A35-5:1, bearbetad av Mikael Fredholm, Sjöhistoriska museet.

Fig. 8. ID 8, ok-stock, som troligen tillhör den raserade Farsta bro. Foto: Jim Hansson, Sjöhistoriska museet.

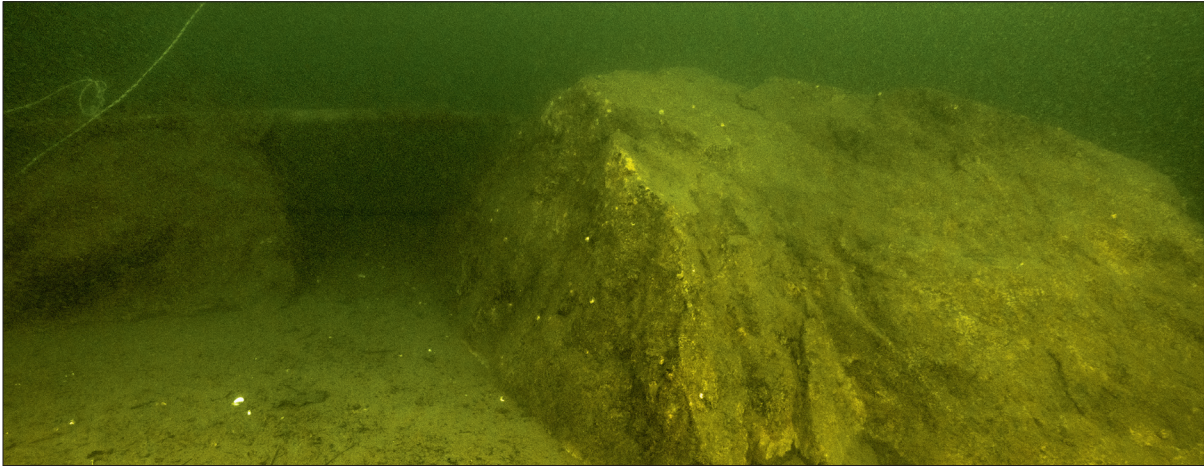

Fig. 9. ID 10, en sten. I bakgrunden kan en ledning skimtas. Foto: Jens Lindström, Sjöhistoriska museet.

ID 8

I området finns stockar, träramskonstruktioner, ok-timmer om vartannat. Timren är eroderade och kan troligen kopplas samman med Farsta Bro som skall ha förfallit på 1830-talet (fig. 7). Sjöhistoriska museet bedömer därför att det är en fornlämning.

Gustavsberg 100

Det är en liten sportbåt från mitten av 1900-talet med "vingar" och ratt. Båten är cirka 4 meter lång och 1,5 meter bred. Den verkar vara i plast, plastad eller målad med vit plastfärg. Fartygslämningen utgör övrig kulturhistorisk lämning.

ID 10

Sonarindikationen är en stor sten, berg i dagen och flera ledningar.

Fig. 10. Gustavsberg 100, en sportbåt. Foto: Jim Hansson, Sjöhistoriska museet.

Referenser

Tryckta källor

- Bengtsson, Boel & Höglund, Patrik (2008). *Vatten- och avloppsledningar mellan Hemmesta och Käppala: särskild arkeologisk utredning: Uppland och Södermanland, Lidingö, Nacka och Värmdö kommuner*. Statens maritima museer. Karlskrona.
- Breide, Henrik (2006). *Sjövägen till Estland, en medeltida färdbeskrivning från Utlängan till Reval*. Stockholms universitet. Stockholm.
- Fredholm, Mikael (2016). *Bredbandskabel Gustavsberg–Saltsjöbaden: arkeologisk utredning, etapp 1 Gustavsberg–Saltsjöbaden, Värmdö och Boo Socken, Nacka och Värmdö kommun, Stockholms län*. Stockholm: Sjöhistoriska museet rapport 2016:5.
- Gustavsbergaren*. (1943–1977). Gustavsberg: Diskussionscirkeln Forum.
- Hansson, Jim (2010a). *Kihlsvraket: arkeologisk utredning och förundersökning, Baggensfjärden, Boo socken, Värmdö kommun, Stockholms län*. Sjöhistoriska museet. Stockholm.
- Hansson, Jim (2010b). *En medeltida fartygslämning i Baggensfjärden: särskild utredning inför förläggande av sjöledningar, Uppland, Stockholms län, Nacka kommun*. Sjöhistoriska museet. Stockholm.
- Källman, Rolf (1991). *Skärgårdsbygd: kulturhistoriska miljöer i Värmdö kommun*, 2., rev. uppl., Stockholms läns museum, Stockholm.
- Lindskog-Nordström, Carin (1973). *Gustavsberg 1640–1940: från tegelbruk till industrisamhälle*. [Gustavsberg]: AB Gustavsbergs fabriker.

Kartor

© Lantmäteriet

Internetkällor

FMIS Riksantikvarieämbetet

Tekniska och administrativa uppgifter

Plats: Farsta brohåll, Gustavsberg
Socken: Gustavsberg
Fastighet: Gustavsberg 1:7, Västra Ekedal 1:10
Kommun: Värmdö kommun
Län: Stockholm
Landskap: Uppland
Undersökningstyp: Arkeologisk utredning
Orsak till undersökningen: Nedläggande av sjökabel
Uppdragsgivare: Stokab
Länsstyrelsens beteckning: 43112-8714-2016
Statens maritima museers Dnr: 5.3.1-2015-1125
Statens maritima museers projektnr: 2081109
Undersökare: Statens maritima museer, Box 48, 371 21 Karlskrona.
Projektledare, handläggare och rapportansvarig: Mikael Fredholm, Sjöhistoriska museet, 08-519 558 31, mikael.fredholm@maritima.se
Fältarbetsledare och biträdande projektledare: Jim Hansson, Sjöhistoriska museet, 08-519 549 22, jim.hansson@maritima.se
Ansvarig chef: museichef Sjöhistoriska museet Hans-Lennart Ohlsson, 08-519 549 45, hans-lennart.ohlsson@maritima.se
Chef för Arkeologienheten Sjöhistoriska museet: Nina Eklöf 08-519 549 89 nina.eklof@maritima.se
Utredningsområdets sydvästra hörn: Koordinater N: 6580650 E: 690696 (SWE-REF 99 TM).

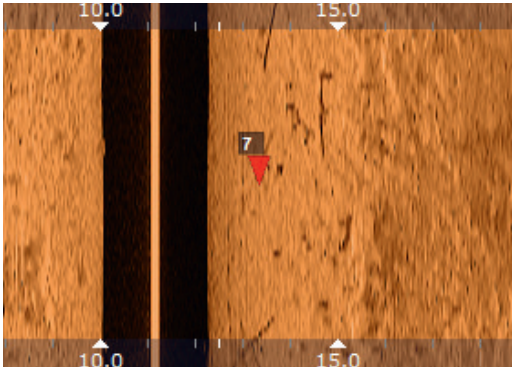
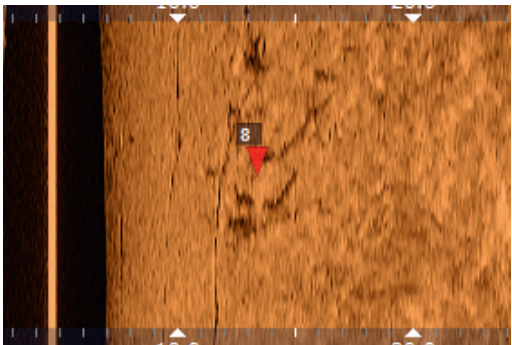
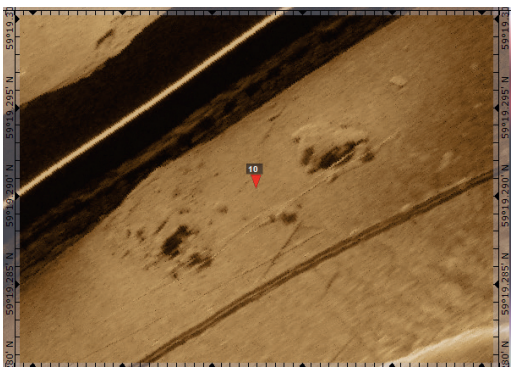
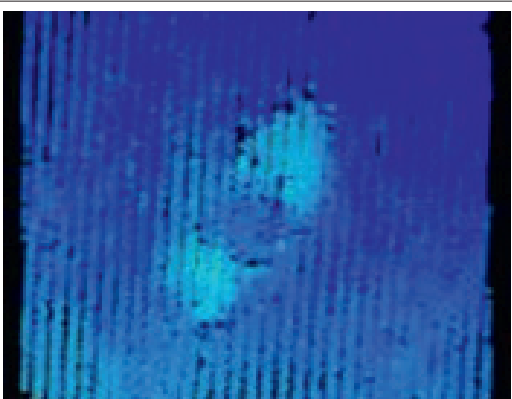
Kartblad: 10I5j NV, 10I5i SV, 10I6j SV (RT90)
Sjökort: 6142 och 6145
Dokumentationshandlingar: Dokumentationshandlingar: Rapporten förvaras på SAMLA på RAÄ, Stockholm och övriga handlingar på Sjöhistoriska museets arkiv i Stockholm.
Förvaring av digitalt dokumentationsmaterial: Video, stillbildsfotografier och digitala ritningar förvaras digitalt på Statens maritima museers servrar. Samtlig lagring är redundant och backupkopior förvaras på fysiskt skild plats från huvudlagringen. Hårdvaran till lagringen byts ut med 3 till 4 års mellanrum för att upprätthålla feltolerans och rätt lagringskapacitet. Vid den digitala hanteringen av dokumentationsmaterialet och rapportframställningen har följande programvaror använts: Esri ArcMap 10.3, Microsoft Word 2007, Photo Shop CS3, Deep View 4 m.fl.
Fotografier: 4 st. fotografier arkiveras i databasen PRIMUS på Statens maritima museer. Fotonr: Fo 223048DIG-223051DIG.
GIS/mätdata: arkiveras på Statens maritima museers servrar.

Deltagarförteckning; SMM

Mikael Fredholm, Jim Hansson, Jens Lindström och Göran Ekberg

Bilaga 1

Sonarbilder med beskrivningar och antikvariska bedömningar

Sonarbild	Information/ Position	Beskrivning	Lämningstyp/ Antikvarisk bedömning
	ID 7 SWEREF 99TM N: 6580793 E: 690941 Lat/Long 59°19.360° N 18°21.350° E	Område med skeppstimmer, troligen rester efter att söndermuddrad fartygslämning.	Fartygslämning/ fornlämning
	ID 8 SWEREF 99TM N: 6580845 E: 691017 Lat/Long 59°19.386° N 18°21.433° E	Område med stockar, timmer, ok-konstruktioner. Är sannolika rester av Farsta Bro, som raserades på 1830-talet.	Hamnanläggning/ fornlämning
	ID 10 SWEREF 99TM N: 6580650 E: 690696 Lat/Long 59°19.290° N 18°21.085° E	En stor sten, berg i dagen och ledningar.	-
	Gustavsberg 100 SWEREF 99TM N: 6581090 E: 691216 Lat/Long 59°19.30° N 18°21.39°	En sportbåt i plast från 1900-talet Längd: 4 m Bredd: 1,5 m	Fartygslämning/övrig kulturhistorisk lämning

Bilaga 2

Fotolista

Fotonr: Fo 223048DIG-223051DIG, digitala bilder

Topografi: Farsta brohåll, Gustavsberg

Värmdö kommun, Gustavsbergs socken, Uppland

Objekt: Fartygslämningar och stockar

Typ av uppdrag: Arkeologisk utredning

Datum: 15 april 2016

Fotograf/er: Jim Hansson (JH) och Jens Lindström (JL).

Fig. nr – anger bildens figurnummer i rapporten.

<i>Nr</i>	<i>Fo-nr</i>	<i>Fig. nr</i>	<i>Objekt och beskrivning</i>	<i>Fotograf</i>	<i>Datum</i>
1	Fo223048DIG	5	ID 7 skeppstimmer	JH	2016-04-15
2	Fo223049DIG	8	ID 8 okstock	JH	2016-04-15
3	Fo223050DIG	9	ID 10 sten och ledning	JL	2016-04-15
4	Fo223051DIG	10	RAÄ Gustavsberg 100, sportbåt	JH	2016-04-15

Bredbandskabel genom Farsta brohåll

Sjöhistoriska museet, som är en del av Statens Maritima Museer (SMM) utförde under april 2016 en arkeologisk utredning, etapp 2 i form av dykbesiktningar av fyra sonarindikationer (ID 7, 8, 10 och Gustavsberg 100), som ligger i nära anslutning till en planerad kabelsträckning i Farsta brohåll, Gustavsberg.

Utredning visar att två fornlämningar finns inom utredningsområdet. Det är ID 7 (fartygs-lämning) och ID 8 (hamnanläggning, stenkista). ID 10 är stenar och Gustavsberg 100 är en sportbåt från mitten av 1900-talet. Utredningen utfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län.

The Maritime Museum, which is part of the National Maritime Museums (SMM) conducted in April 2016 an archaeological investigation, phase 2 in the form of diving investigations of four sonar indications (ID 7, 8, 10 and Gustavsberg 100), located close to a planned cable route in Farsta brohåll, Gustavsberg.

The investigation shows that two ancient sites are within the study area, ID 7 (wreck) and ID 8 (stone caisson). ID 10 is stones and Gustavsberg 100 is a sport boat from the mid 1900's. The investigation was conducted following a decision by the County Administrative Board of Stockholm.

SJÖHISTORISKA

Box 27131

102 52 Stockholm

Tfn: 08-519 549 00

www.sjohistoriska.se

ISSN 1654-4927